

## פרק חמישי – 'השוכר את הפועל'

### דף סב

'השוכר את החמור להביא עליה' – בכמה מקומות בדברי רז"ל מוזכר החמור בלשון נקבה (ע' למשל בב"מ סח ובפרק שישי שם לארכו – לענין רכיבה ונשיאה). ונראה שעיקר תשמישם למלאכה היה באתונות. וכן נראה מהכתוב בדברי הימים (א-כז, ל) ועל הגמלים – אוביל הישמעלי. ועל האתונות – יחדיהו המרתני. הרי שלא הזכיר שם המין אלא את האתונות שהיו יותר מוכשרות לעבודה (עפ"י אמת ליעקב ב"מ סח).

וכן מצינו בכתוב (בשמואל-ב יט) 'אחבשה לי החמור וארכב עליה' ופרש רד"ק שאתון היתה.

'אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן: קנס הוא שקנסו חכמים בחמרין וביין נסך... אמר אביי: לעולם יהבינן ליה שכר מפירות שביעית... ורבא אמר... חומרא דיין נסך שאני' – וקנסו רק בע"ז ובשביעית מפני שבשניהם יש תפיסת דמים, לכך החמירו בהם לקנסו שדמי הפועל יחשבו כדמי ע"ז ודמי שביעית, הלכך אסורים לו ולאחרים.

ואולם בשאר איסורי הנאה, שאין בהם תורת תפיסת דמים – לא אסרו את שכר הפועל, ואפילו הפועל עצמו מותר לו להנות מהם. ואף על פי שיש מקום לומר שלפועל עצמו אסור משום קנס, שעבר ונשתכר לעבודה זו – 'כיון מדרבנן בעלמא הוא, אין לנו לחזור אחר חומרות ואין לך אלא מה שמנו חכמים' (ר"ן).

וכן כתב הר"ן לעיל מיניה לענין דמי איסורי הנאה, שמתירים בהנאה אפילו למוכר עצמו. ואולם שיטת רש"י (לעיל נד: ובחולין ד:) שלכתחילה אסור מדרבנן להנות מן הדמים, שנמצא נהנה מן האיסור. אך גם לדבריו, אין הוכחה מזה לאסור בשכר פועל.

– בעצם דברי רבא הם הם דברי ר' יוחנן, קנס הוא שקנסו חכמים בחמרין וביין נסך. ויש לומר שאביי ורבא לא שמעו דבריו, ובאו לתרץ מעצמם הקושיא מפועל ומחמרין. והתלמוד הוא שחיבר דבריהם אחר דברי ר' יוחנן – שהרי אילו היה רבא שומע דברי ר' יוחנן לא היה צריך לומר, כי לא הוסיף כלום על דבריו (תורי"ד).

ואפשר שגם אביי אינו חולק על ריו"ח לדינא אלא העלה אפשרות לפרש הברייתא באופן אחר (ע' מהר"ם).

'אילימא דיהבינן להו שכר מפירות שביעית, נמצא זה פורע חובו מפירות שביעית, והתורה אמרה לאכלה – ולא לסחורה...' – איסור זה של פריעת חוב בפירות שביעית – כתב החזו"ן-איש (שביעית יג, כו. עפ"י התוס' בסוגיין), אינו אלא מדרבנן.

וטעם האיסור – כתב – אינו משום סחורה, שהרי הדין הוא שהלוקח פירות לעצמו והותיר – מותר למכרם לאחרים, ואעפ"כ אסור לפרוע מהם חוב – אלא טעם האיסור הוא שכשם שאין מוכרים מאכל

אדם כדי ליקח מאכל בהמה, כי נחשב כמשתמש בפירות שביעית שלא כדרך הנאתם, כך גם כשפורע חובו הרי זה כלקח דבר שאינו מההשתמשות המיועדת של פירות שביעית [וגרע מאילו נתנם במתנה]. וכיון שאיסור זה מדרבנן הוא, מובנים דברי הרמב"ם (שמיטה ה, יג) שמותר לתת פירות שביעית לשכיר שקבע עמו לתת לו מזונותיו, וכן לשכיר שנה, שכיר חדש וכו' – שכיון שנראים כאנשי ביתו, התירו חכמים לתת להם שכירותם בפירות שביעית.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז קפד, ב) נטה מן הטעם הנ"ל, וכתב שהטעם הוא כפשטות לשון הש"ס והתוס' – משום סחורה, ואעפ"כ אסור לפרוע חוב גם בלקח לעצמו והותר, שמ"מ הריהו יורד לעשות עסק משא ומתן בפירות, ולא התירו אלא לתת הפירות לאחרים לאכלם, וכיון שאינו חייב להפסיד, הותר לו ליטול מחירם, אבל שאר עסקים כפריעת חובות ותשלום שכירות – לא התירו.

לכאורה משמע לפי דעה זו שאיסור זה הוא מדאורייתא, כשאר סחורה. וכן מובא בספר יד דוד (לגר"ד מקרלין, פ"ה ה"ג – הובא במנח"ש). ואולם בספר מנחת שלמה (מה, בהערה) כתב שלפי דברי התוס' (בע"ב) שאין איסור סחורה רק בדרך חילול, אבל שלא בדרך חילול – מותר, לפי זה מסתבר שגם פריעת חוב אינו אסור אלא מדרבנן.

ואף אם האיסור הוא מדאורייתא משום 'סחורה', צריך לומר שבשכיר שמוזנותו עליו, אין בדבר צביון של סחורה אלא של האכלה לבני ביתו, ולכך מותר. והלא גם מוזנות אשתו פרעון חוב הוא ואעפ"כ מותר.

אלא שהחזו"א הוכיח מדברי התוס' שכתבו צד שמותר לקדש בהם אשה לכתחילה, שהקלו חכמים משום מצות פריה ורבייה – הרי משמע שאיסור זה מדרבנן. ולדעה החולקת צריך לחלק ששם אינו נראה כסחורה, אלא כנותן לה פירות לאכילה, ובההיא הנאה היא מתקדשת לו, ואינו דומה לפרעון חוב ושכירות. ובלא"ה הלא על כרחנו לחלק בין סחורה ממש לקידושי אשה.

אמנם במה שכתב בשבט הלוי שהטעם שכתב החזו"א אינו נראה, כי יש לחלק בין מכר לצורך מאכל בהמה ובין פרעון חוב ושכירות, שמ"מ יעוד הפירות נשאר למאכל אדם – לא הבנתי, הלא גם שם הפירות נשארים למאכל אדם, אלא ששימוש של המוכר בהם הוא לצורך קניית מאכל בהמה, והרי גם כאן נמצא משתמש בהם לצרכים אחרים. ועל כן מסתבר לכאורה שיש מקום לקיים את שני הטעמים; בכל פריעת חוב יש ענין סחורה, כפשטות דברי הגמרא, ועם כל זאת, גם במקום שלקח לעצמו והותר שאין איסור למכור, קיים איסור מצד השתמשות שלא כדרך.

**(ע"ב) 'חמרין דנפיש אגריהו קנסו רבנן בהו' – ומדובר שעשו מלאכה אסורה, כגון שהוליכו כמות גדולה יותר מן המותר ללקוט, אבל עשו מלאכה שהיא מותרת – אין מקום לקנס (רמב"ם שמיטה**

ו; ר"ן עפ"י הירושלמי).

ויש מפרשים שאין מדובר כאן שעשו איסור ואין זה 'קנס' ממש, אלא אמרו חכמים שינהגו קדושת שביעית בשכרם, גזירה שמא יפרעו אותם מפירות שביעית עצמם (רמב"ן [הוספה מכת"י]; רשב"א בשם הראב"ד).

**'איבעיא להו, שכרו לסתם יינן מהו... תא שמע...'** – כתב הרמ"א (ביו"ד קלג, א) שבזמן הזה אין להחמיר בסתם יינם אלא ביין שנתנסך לע"ז ממש [לפי שמקלים באיסור הנאה מסתם יינם בזה"ז]. ואף כי לכתחילה אין להשכיר עצמו או כליו וביתו לסתם יינם, כגון לאחסן חביות ייין של נכרים. עפ"י ש"ך וט"ז שם].

**ז'לקברינהו בעינייהו, מי לא תנן [צ"ל: תניא]: אחד אבן שנסקל בה ואחד עץ שנתלה עליו... כולם נקברים עמו? – התם דקא קברי בבי דינא, מוכחא מילתא דהרוגי בית דין נינהו, הכא לא מוכחא מילתא...'** – הקשה מברייתא ולא הקשה ממשנה ערוכה (בסוף תמורה) 'אלו הן הנקברים: הפילה שליא

תיקבר, ושור הנסקל ועגלה ערופה וצפורי מצורע ושער הנזיר ופטר חמור' – משום שכל אלו מתקלקלים בקבורתם ולא יבואו בהם לידי תקלה, אבל חיטים שאינם מתקלקלים – עלולים לצאת מהן תקלה בקבורתן (תוס' רי"ד).

לפי זה לכאורה יהא הדין כן רק בחיטים, אבל בפירות רכים הנרקבים ומתקלקלים באדמה – ייקברו, כבשר. אך אפשר שכל דבריו אינם אלא לפרש דעת המקשה, מדוע לא הקשה משם – כי אפשר לחלק כן, אבל אליבא דאמת יש לחוש בקבורת פירות שמא יסברו שגנבם ויבואו ליהנות, משא"כ בשר שאין דרכו בקבורה ומוכתא מילתא [וכמו שחילקו התוס']. וכן הפוסקים נקטו בדבריהם 'פירות' סתם, ולא 'חיטים'.

והסברא שכתבו התוס', לחלק בין חיטים שדרכן לקבור לדברים אחרים – אין לתרץ בה את קושית הרי"ד, שהרי קושיתו היא לפי דעת המקשה שלא נחית לסברת 'מוכתא מילתא'. ואילו התוס' איירו לפי המסקנא.

(וע' בשו"ת משיב דבר (ח"א לג, ג) שמבאר שאפילו לדעת חכמים שחמץ אינו מן הנשרפין – אין לקוברו, וכל המשניות ששינו בו חמץ ישרף – אתיין אף לדעת חכמים (וכדברי הגר"א או"ח ר"ס תמה). ופרש הטעם משום חשש תקלה כמו שאמרו כאן, שהרי החמץ דומה לפירות. ורק בשר ושער וכו' שאין דרכם כלל בקבורה – אין חוששים לתקלה. ולהאמור נכונים הדברים בכל חמץ, אף בפת שנירקבת באדמה).

## דף סג

**'כשקדמה והקריבתו. היכי דמי, אי דאמר לה קני ליך מעכשיו, פשיטא דשרי דהא ליתיה בשעת ביאה...'** – משמע שאם היה הטלה קיים בשעת ביאה – נאסר, הגם שנתן לה קודם הביאה. [ועל כל פנים ודאי אינו 'פשיטא' שמותר. והקושיא היא על דברי ר' אלעזר שהעמיד בשקדמה והקריבתו, שאם דיבר באופן זה שהקנה לה מעכשיו, פשוט שמותר] (עפ"י הרי"ן).

**א.** הרי"ן נקט כשיטת הרמב"ן והרשב"א שכל פרעון שהתקבל עבור דבר האסור כגון ע"ז ושביעית, והאיסור קיים באותה עת אצל הקונה – נידון הפרעון כחליפי הדבר ונאסר.

ואולם דעת התוס' (בר"ה יאות) ועוד ראשונים, שעכו"ם שקנה יין נסך במשיכה מישראל, הדמים שמשלם אחר כך מותרים בהנאה ואינם נידונים כחליפין, כי הקנין כבר חל מקודם לכן. ושתי השיטות מובאות בפוסקים (יו"ד קלב. וע"ש בש"ך ובהגר"א).

וע"ע בענין זה: חו"א שביעית י, יז; אבי עזרי חמישאה, איסו"מ ד, יב; בית ישי ה; שבט הלוי ח"ב נו; אגרות משה יו"ד ח"ג קלא.

**ב.** הרי"ד במהדורא קמא פרש שהקושיא 'פשיטא' שייכת גם כשהטלה קיים בשעת ביאה. אלא שהוא מפרש [דלא כרש"י] שלפי הצד שהקנה לה אותו מעיקרא, האתנן אינו מותנה כלל בביאה, שגם אם תמאן לא יוכל לתובעה בדיינים, אלא סמך עליה שלא תמרוד בו והקדים ליתן לה, ולכך פשוט שאין זה אתנן אלא מתנה בעלמא. ועוד משמע בדבריו שאם הקנה לה על מנת שיבוא עליה, אינה יכולה להקריבו קודם ביאה, כי רק לאחר ביאה חל קנינה למפרע. ואמנם במהדורא תנינא חזר בו מפירושו זה, ופרש שנתן לה בתנאי שתיבעל, והקושיא 'פשיטא' שייכת רק בשהקריבתו קודם הביאה.

**ג.** לעצם הנידון על שטר שניתן קודם לפעולה או לאחר סופה, האם נחשב שטר – ע' במובא בב"ב מג סע"ב מהגר"א נבנצל שליט"א.

– יש למדים מכאן כלל; אין אומרים 'אגלאי' מלתא למפרע' אלא אם הדבר שעליו חל הדין למפרע,

## פרק חמשי; דף סב

קו. א. פועל שעבר ונשכר לעשות מלאכה ביין נסך, האם שכרו מותר? מה הדין בסתם יינם, בפירות שביעית ובשאר איסורי הנאה?

ב. האם מותר לפרוע שכר לפועל בפירות שביעית ובמעשר שני?

ג. הלווה מחברו פירות שביעית ופורעו לאחר זמן, האם חלה קדושת שביעית על הפרעון? [מה הדין כהאי גוונא ביין נסך – האם נחשבים הדמים כחילופי היין?]

א. השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך – שכרו אסור (לו ולאחרים. תוס' עפ"י סוגית הגמ') וצריך לאבדו. ואם נתן לו חטים וכדו', שורפן ומשליך אפרן בבית הקברות – מקום שאין זורעים שם. ואיסור זה קנס חכמים הוא, אבל מן הדין אין שכר פעולה נתפס באיסור כדמי מכירה וחליפין. נשכר למלאכה אחרת, אע"פ שאמר לו העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום – שכרו מותר, וכפי שיפורט להלן. גם בסתם יינם החמירו כדין יין שנתנסך.

כתבו הפוסקים שבסתם יינם של גויים בזמן הזה – יש להקל. אבל אין להשכיר עצמו לכתחילה (ע' יו"ד קכג, קלג).

בשביעית – השכר אינו קדוש בקדושת שביעית ואין חייב בביעור. [אך כשאמר לפועל: 'הילך דינר זה ולקוט לי ירק בו היום' – שכרו אסור, כי לשון מכר הוא זה ולא לשון שכירות פועל]. ואולם בשכירות שיש בה ריוח מרובה, כגון חמרים שהיו עושים מלאכה בפירות שביעית (י"א: באיסור דוקא, וי"א אף במלאכת היתר) – קנסו חכמים ששכרם נתפס בדמי שביעית כשאר דמי שביעית, לאיסור סחורה ולביעור וכו'.

בשאר איסורי הנאה – השכר מותר. [ואפילו דמי איסור"נ ממש, אם קידש בהם את האשה – מקודשת. וי"א שעכ"פ אסורים לו עצמו, אך מותרים לאחרים. ע"ע לעיל נד].

להשכיר עצמו לכתחילה למלאכה באיסורי הנאה – ודאי אסור (וכמוש"כ הרשב"א בתשובה קעו. [ומש"כ התוס' (סג-סד) 'דלהכי שרי לפי שאין תופסין דמיהן' – ומשמע לכאן' שמוטר להישכר לכתחילה, אין זה אלא דיחויא בעלמא ואינו לפי האמת כמו שהוכיחו התוס'. ע"ש מהרש"א]). ואפילו שלא בשכר אסור, מפני שמחזיק לו טובה (ע' רמ"א יו"ד רצד, ח), והדין כאן הוא רק לענין השכר שנתקבל בדיעבד.

ב. אסור לפרוע חוב בפירות שביעית ובמעשר שני. אבל יש דרך התר – כשנותן לו בחנם, כגון שאומר לחברו העלה לי פירות לירושלים לאכלם ולשתותם, ואוכלים שניהם במתנה.

א. יש לומר דוקא בכגון זה, שעושה עמו במלאכה באותם פירות עצמם שנותן לו לאכול, שדומה שהם של שניהם לאכלה. אבל עושה במלאכה אחרת יכול להיות שאסור, שדומה לשכר מלאכה (תוס').

ב. ישנם פועלים מסוימים שדינם כבני ביתו ומותר לפרעם מפירות שביעית (ערמב"ם).

ג. הלווה מחברו פירות שביעית ופורעו לאחר זמן; אם בזמן שפרע אין הפירות שלוה קיימים אצלו בעין (ראשונים), לא חל על הפרעון דיני שביעית, שאין זה כדמי שביעית.

כתבו התוס' ועוד ראשונים: הוא הדין ליין נסך וכדו' שנמכר לנכרי [באיסור] בהקפה, הואיל והדמים לא שולמו כתמורה ישירה ליין אלא לאחר זמן – מותרים בהנאה. וכתב הרא"ש: דוקא

לאחרים, אבל לו עצמו – אסור להנות מן הדמים. ויש חולקים על עיקר התר זה (ע' רמב"ן ומאירי כאן; יו"ד קלב, א ובש"ך ובהגר"א שם).  
 ולדברי התוס', הוא הדין בפירות שביעית; אם משכם ורק אח"כ נתן דמים, אע"פ שהפירות עדיין ברשותו – לא נתפסו הדמים בקדושת שביעית. ואילו לדעת הרמב"ן נתפסים. ומהריטב"א משמע שמחלק בין ע"ז ויין נסך, שבהם החמירו ואסרו כל דמים הבאים בגרימתם, ובין שביעית.  
 ויש מי שכתב שכל האמור כאן אינו אלא בפרעון הלואה, אבל בדמי מקח, גם אם הפירות אינם בעולם, נתפסים הדמים בקדושת שביעית (כ"כ בספר בית ישי (ה ובהערה ב) בשיטת ר"י בן מגאש).

## דפים סב – סג

קח. מה דין אתנן זונה באופנים הללו:

א. נתן לה ואחר כך בא עליה.

ב. בא עליה ואחר כך נתן.

א. נתן לה אתנן ואח"כ בא עליה; אם לא הקנה לה אותו עד שעת הביאה אלא הגיחו אצלה כפקדון עד אז, הרי כשבא עליה נאסר האתנן [ואינה יכולה להקדישו קודם הביאה, שאינו שלה].  
 הקנה לה אותו 'מעכשיו', או אפילו אמר לה 'יהא אצלך עד שעת ביאה ואם תצטרכי קני אותו מעכשיו לצרכיך' והתנה את קנייתה המוחלטת בביאה (עפ"י רש"י [ועתור"ד]). ובכלל זה 'הילך טלה מעכשיו, ובשעת ביאה תיגמר המתנה', או 'כשתרצי לי קני מעכשיו'. עתוס' ורמב"ם; אם קדמה והקריבתו לפני הביאה – לא נאסר האתנן (ואם היתה חייבת קרבן, יצאה בו ידי חובתה. רמב"ם). ואם לאו – נאסר, כי בביאה חל עליו איסור אתנן למפרע. הקדישתו ולא הקריבתו עד שבא עליה – ספק.

נתנו לה במתנה מוחלטת ולא התנה את זכייתה בביאה – אין זה 'אתנן' ומותר.

א. מדברי התוס' נראה לכאורה [דלא כרמב"ן רשב"א ור"ן] שאם הקנה 'מעכשיו' בהחלט, אעפ"י שלא נתן לה אלא על דעת ביאה, אפילו לא הקדישה עד שעת ביאה – לא נאסר, כיון שכבר נקנה לה קודם הביאה.  
 ב. מכרה את הטלה קודם ביאה, נחלקו הראשונים האם מותר או שמא גם זה בכלל הספק בהקדישתו (ע' במאירי. ובחדושי חת"ס נקט בפשיטות שבמכירה מותר).  
 ג. הרמב"ם (איסור"מ ד, יב) כתב שבקדמה והקדישתו כיון שהדבר ספק – אם קרב הורצה [וכן היא שיטתו בכ"מ].

ב. בא עליה ואח"כ נתן; אם אמר הבעלי לי בטלה זה – אסור, אפילו נתנו לה לאחר שלש שנים. והעמידו דין זה בזונה נכרית שקנינה בכסף ולא במשיכה (לריש לקיש. וריו"ח חולק. ונחלקו הפוסקים להלכה), או בישראלית וכגון שעשאו לה אותו 'אפותיקי' [והיה הטלה עומד בחצרה. כ"מ בגמרא וברש"י] שאם לא יתן לה עד זמן מסוים – תקחנו, שהואיל ומשעת ביאה נעשה 'אפותיקי' – נאסר.  
 לא ייחד טלה מסוים, אלא אמר לה טלה סתם (אפילו עשאו אפותיקי ועומד בחצרה עם שאר טלאים שלו. עתוס'), כיון שלא קנאתו בשעת ביאה ואינו מיוחד לה באותה שעה – לא חל עליו שם 'אתנן' ומותר.  
 נראה לכאורה שאם אמר לה טלה סתם, ובשעת ביאה היה טלה אחד בחצרה – אסור. ולא כתבו התוס' אלא כשהיו כמה טלאים שאין כאן יחוד. ובוה מדוקדק לשון הרמב"ם (איסור"מ ד, יב) 'ולאחר זמן שלח לה טלה...'.  
 ובמנ"ח (תקעא, טז) הקשה על לשונו.